

ТЕМА 2. ГЕОПОЛІТИКА І ГЕОСТРАТЕГІЯ США

Мета теми: з'ясувати роль Сполучених Штатів в сучасних геополітичних процесах та визначити їх можливості щодо утримання провідного статусу на середньо- і довгострокову перспективу глобального розвитку.

Питання для вивчення

1. Національні інтереси та їх врахування в геополітиці США.
2. Геополітика США відносно Євросоюзу.
3. Азійсько-Тихоокеанський регіон як особлива сфера геополітичної діяльності США.

Основні терміни і поняття

«Країни-вигнанці», «держави, що не відбулися» («failed-states»), «перехідні країни», «вісь зла», унілатералізм, доктрина Монро, доктрина Буша, програмуюче лідерство, політика м'якого впливу, політика жорсткої сили, Pax Americana

Методичні рекомендації

Запропоновані у плані проблеми для розгляду не є остаточними. Адже геополітика сучасної наддержави – США – має свою тривалу історію, як в теоретичному, так і в практичному сенсі. До того ж, жоден регіон світу не залишився поза сферою геостратегічної уваги США. Тому, окрім зазначених у плані регіонів, студенти можуть за своїм дослідницьким бажанням розглянути й інші напрямки прикладної геополітики США.

👉 Під час опрацювання **першого питання** слід, передусім, звернути увагу на сутність категорії «національні інтереси», що стала фундаментальною у парадигмальному оформленні реалістичного напрямку дослідження світової політики і міжнародних процесів. До речі, саме представники американської науки стали його фундаторами (приміром, Г. Моргентау). Тож, студентам пропонується за основу брати наступне визначення *національних інтересів* – це сукупність усвідомлених, офіційно виражених об'єктивних потреб громадян, суспільства і держави, що базуються на основі національних цінностей, образу життя, особливостей соціально-економічного розвитку, політичного устрою країни, рівня її економічного розвитку, специфіки географічного розташування, історично обумовленого місця в міжнародному розподілі праці. Національні інтереси, що формулюються політичною елітою США, розподіляються на ті, що не змінюються, ті, що змінюються, та

проміжні. Перші орієнтовані на розвиток зовнішньої торгівлі і зростання інвестицій, захист інтересів приватного капіталу за кордоном. Національні інтереси, що змінюються, пов'язані з підтриманням певного міжнародного порядку, від якого залежить вибір зовнішньополітичного курсу, підтримка відносин з союзниками. Проміжні інтереси пов'язані із запобіганням загрози існування держави і зниження потенціалу небезпеки нанесення будь-якої шкоди добробуту громадян. Тож студенти повинні продумати, від яких факторів залежать інтереси, що змінюються, та проміжні, чим забезпечується задоволення національних інтересів США. Також, слід вказати, що поряд з національними інтересами не менш важливою для геополітики США є *стратегія національної безпеки*, в основу якої закладений захист території, населення і державних інститутів від зовнішньої небезпеки.

Продовжуючи вивчення першого питання, необхідно прослідкувати, які доктрини стали базовими у розробці стратегії національної безпеки США. Отже, варто зосередитись на з'ясуванні сутності таких стратегічних концепцій, як: *доктрина Монро*; *унілатералізм*; *«програмуєче лідерство»* (за часів президента Біла Клінтон); *доктрина поділу держав світу на 4 категорії*. У цьому контексті необхідно вказати, коли і за яких умов були впроваджені ці доктрини, а стосовно поділу держав варто пояснити їх основні типи: *«стрижньові»*, *«перехідні»*, *«вигнанці»* («ізгої»), *«держави, що не відбулися»*. Слід наголосити, що в рамках загальної стратегії США було поставлене конкретне завдання – поступово перевести у статус «стрижньових» інші держави, у тому рахунку і два останні типи. Концепція «програмуєчого лідерства» на поч. ХХІ ст. була доповнена так званою «*доктриною Буша*», сутність якої полягає в тому, що, спираючись на військову потугу і самопроголошене право превентивних дій, спрямованих на зміну режимів в державах-вигнанцях, США, виходячи з цілей забезпечення національної безпеки, будуть здійснювати демократизацію світсистеми, у тому рахунку й насильницькими методами. Іншою важливою рисою доктрини Буша стала переорієнтація з регіональних проблем на глобальні виклики, а після терактів 11 вересня 2001р. було підсилено роль військових інструментів ведення зовнішньої політики у захисті державної території – інструментів т. зв. *жорсткої сили* («*hard power*»).

Утім керівництво США розуміє, що не менш важливим ресурсом експансії є не тільки військова міць, засоби економічного впливу тощо, а й імідж держави. А імідж залежить передусім від привабливості цінностей їх культури. Тому доцільно застосовувати інструменти т. зв. *м'якої сили* («*soft power*»). Тож студенти повинні

пояснити сутність даного різновиду влади, аргументовано довести ефективність використання США м'якого впливу, передусім в освітніх програмах, міжнародних грантових проектах, кіноіндустрії та ін.

У заключній частині відповіді на перше питання слід охарактеризувати особливості геополітичних стратегій адміністрацій президентів Б. Обама, Д. Трампа та Дж. Байдена, вказати на їх слабкі і сильні сторони, проаналізувати специфіку геополітичної суб'єктності США останнім часом та зміни, які відбулися в їх статусних характеристиках. Безумовно, варто пояснити, які зміни вже очікуються в канун прийдешніх президентських виборів 2024р. Тож, підсумком відповіді має бути певний прогноз геополітики США на найближчу та на середньострокову перспективу.

☞ При підготовці **другого питання** семінару треба звернути увагу на той факт, що при усіх існуючих суперечностях у США з країнами ЄС зберігаються особливі стосунки. Це пояснюється загальними інтересами цих двох суб'єктів геополітики, що пов'язано з програмами ПРО, протидією тероризму, управлінням міграційними потоками тощо.

У контексті проблематики другого питання семінару буде доцільно звернутися до еволюції відносин США і ЄС, показати, як вибудовувалися вони ще з початку ХХ ст. упродовж Першої світової війни та за її наслідками. Не зайвим буде показати, як Вашингтонська конференція 1921-1922 р. р. вплинула на архітектуру світоустрою того часу та фактично вивела США на геополітичну мапу світу як потужного гравця, що розпочало еру *Pax Americana*. Надалі слід звернути увагу на роль Плану Маршалла у конструюванні відносин США і Європи у часи після Другої світової війни, створення *НАТО*, яка інституційно закріпила ці стосунки, а також як період «холодної війни» вносив свої корективи у конфігурацію і змістовне наповнення геополітики США відносно європейських держав. Тож, така невеличка ретроспекція продемонструє, який фундамент закладався у майбутні відносини США та ЄС.

Наразі *Європа залишається для США важливим плацдармом для здійснення свого впливу в регіонах Близького Сходу, Центральної Азії, на Кавказі, в країнах пострадянського простору*. Утім, суттєвим фактором, що відрізняє позиції європейців та американців, є різний підхід щодо способів вирішення надскладних світових проблем. Йдеться, передусім, про силові засоби, їх ефективність та моральні підґрунтя їх застосування. Так, європейці віддають перевагу мирним засобам вирішення проблем, переговорам, дипломатії; вони більш активно апелюють до міжнародного права, міжнародних конвенцій і

міжнародної громадської думки, намагаються використовувати потенціал економічних зв'язків для зміцнення міжнародних відносин. Проте США більше налаштовані на застосування силових методів, які є більш ефективними у захисті західних цінностей. До речі, позиції Сполучених Штатів та ЄС наразі сходяться щодо силових методів у питанні протидії російській агресії, боротьби з міжнародним тероризмом та стосовно статусу НАТО у цьому процесі. Тож, студентам варто зосередити увагу саме на ролі євроатлантичного альянсу у забезпеченні безпеки як ЄС, так і західного світу загалом. Необхідно навести аргументи щодо розбіжностей поглядів США та провідних країн ЄС – членів НАТО стосовно концепції подальшого розвитку цього військово-політичного блоку, його розширення та збільшення географічної та функціональної сфери застосування. Надалі, продовжуючи відповідь, слід звернути увагу на специфіку геополітики США відносно ЄС у питанні російсько-української війни, допомоги Україні у перемозі над російською агресією. Варто проаналізувати зміни, що відбулися щодо визначених проблем. У підсумку своєї відповіді студентам необхідно спробувати показати перспективи розвитку геополітичних процесів у відносинах США та ЄС.

☞ **Третє питання** семінару передбачає вивчення геополітики США у надскладному Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Насамперед, слід визначити чинники американської геополітики в Азії. Серед інших, потрібно звернути увагу на такі: зміцнення ролі азійських країн в економічному просторі порівняно з сучасними розвинутими державами; зростання залежності Заходу від мінеральних ресурсів та конкурентна боротьба за них з провідними азійськими країнами; забезпечення енергетичної безпеки засобом диверсифікації поставок основних енергоносіїв, передусім з Центральної Азії. Задля досягнення своїх цілей США активно промовують принцип вільної торгівлі і намагаються забезпечити свій вплив на політичні режими цього регіону.

АТР є особливою сферою американської геополітики. У цьому регіоні *58 держав, де мешкає близько 60% населення планети*. До цього регіону відносяться провідні військові держави світу – США, Китай, Росія, Індія, обидві Кореї. До речі, саме на АТР припадає *40% зовнішньоторговельного обороту США*. У цьому контексті студенти мають з'ясувати, у чому полягають американські інтереси у цьому регіоні світу, спробувати простежити їх еволюцію. Слід звернути увагу на той факт, що й досі США практично в незмінному вигляді зберегли свою військову інфраструктуру в АТР і військові союзи з 5 країнами – Японією, Республікою Корея, Австралією, Філіппінами та Тайландом.

Найбільш високу конкуренцію в АТР для США складає *Китай як економічний та військовий суперник*. З погляду США, Китай є потенційною загрозою стабільності в АТР. У цьому контексті студентам необхідно проаналізувати історію складних відносин цих двох країн, особливо навколо проблеми Тайваню та Південно-Китайського моря. Дуже доречним буде ознайомлення студентів з роботою одного з найвпливовіших американських дипломатів та геополітиків, лауреата Нобелівської премії миру Г. Кіссінджера «Про Китай», де здійснено глибокий аналіз політики та геостратегії США відносно Китаю. Крім того, з позицій сьогодення студентам варто охарактеризувати, яким чином Китай намагається протистояти економічній експансії США (приміром, створення Азійського Банку інфраструктурних інвестицій або вільних економічних зон у різних регіонах світу і т. інш.), інформаційній та культурній експансії (навести приклади ефективного застосування технологій «м'якої сили» у світовому інформаційному та культурному просторі) тощо. У протистоянні Китаю США здійснюють пошук союзників – країн, які також занепокоєні можливою появою наддержави в АТР. Основним союзником Сполучених Штатів в АТР, незважаючи на конкуренцію в економічній сфері, є Японія. Студентам варто простежити, як розвивалися відносини США і Японії у минулому столітті (принаймні, після Другої світової війни), визначити принципи, що розширюють роль Японії у військовій стратегії США в АТР (наприклад, у 1997р. прийняті «Принципи американо-японського співробітництва у сфері оборони»), показати, як змінилася геостратегія США за часів прем'єрства Сіндзо Абе. Крім того, «китайська загроза» вимусила керівництво США переглянути свій геостратегічний підхід також і до Індії; особливий інтерес вони виявляють до її військових баз, та загалом, до її політики військового озброєння.

Окремого розгляду вимагає проблематика геополітики США відносно країн-вигнанців, що розташовані в АТР, наприклад, КНДР. Цікаво нагадати у цьому контексті роль США у подіях Корейської війни 1950-53р.р. і надалі проаналізувати особливе загострення геополітичної ситуації в останні роки політичного режиму Кім Чен Ина.

Безумовно, охопити в аналізі геостратегії США відносно АТР усі країни цього регіону неможливо, тому студентам рекомендується зупинитися на тих, що вище були згадані. Але за бажанням вони можуть також запропонувати і свій варіант. Утім, у будь-якому разі студентам варто підсумувати відповідь своїм баченням перспектив і напрямків подальшої геостратегії США у цьому регіоні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бжезинський З. Вибір: світове панування чи світове лідерство / З.Бжезинський. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 204с.
2. Бжезинський З. Стратегічний погляд: Америка і криза світової влади. / Збігнєв Бжезинський. – Львів: Літопис, 2012. – 168с.
3. Бжезинський Зб. Велика Шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи / З. Бжезинський ; пер. з англ. О. Фешовець. – Л. ; Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. – 236 с.
4. Корсунський С. Як нації відновлюються: досвід Східної Азії. Київ : Віват, 2023. 192 с.
5. Корсунський С. Як побудувати відносини з країнами Азії. Київ : Віват, 2021. 288 с.
6. Луценко А. В. Стратегії «м'якої сили» в геополітиці Сполучених Штатів Америки, Європейського Союзу та Російської Федерації [Текст] : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Луценко Анастасія Володимирівна ; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – К., 2010. – 20 с.
7. Мальський М. З. Теорія міжнародних відносин / М. З. Мальський, М. М. Мацяк. – К.: Знання, 2007. – 461 с.
8. Нові аспекти геополітичної стратегії США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iac.org.ua/novi-aspekti-geopolitichnoyi-strategiyi-ssha/>
9. Худолій А. О. Політичні стереотипи у геостратегії США [Текст] : [монографія] / Анатолій Худолій ; Нац. ун-т «Остроз. акад.». – Остроз : [Вид-во Нац. ун-ту «Остроз. акад.»], 2009. – 148 с.
10. Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії. Київ : Наш формат, 2019. 608 с.
11. Хаас Р. Розхитаний світ. Зовнішня політика Америки і криза старого ладу / пер. з англ. М. Климчук. Київ : Основи, 2019. 376.
12. Шапіро Бен. Як зруйнувати Америку за три прості кроки / пер. з англ. Г. Шпак. Київ : Наш Формат, 2021. 240 с.
13. Юрченко С. В. Геостратегія США в процесі становлення глобальної держави [Текст] : автореф. дис... д-ра політ. наук: 23.00.04 / Юрченко Сергій Васильович ; Нац. акад. наук України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – К., 2001. – 36 с.